

SGF UPPMÄRKSAMMAR URFOLKS- PERSPEKTIV OCH URFOLKSRÄTTIGHETER

Vad hände åren 1919–1921? Vilka feministiska mänskliga rättighetsaktivister verksamma i Sverige under den tiden känner du till?

Om ditt svar på första frågan främst handlar om rösträttskampen och Riksdagens beslut om rösträtt för kvinnor 1919, samt genomförandet år 1921, och om namnen du känner till är begränsade till svenska kvinnor så har vi några förslag på tillägg som är användbara för genusforskare och feministiska forskare som vill ha en mer helhetlig koll på Sverige och Norden.

Sydsamiska barnmorskan och mänskliga rättighetsaktivisten Elsa Laula Renberg (1877–1931) hade vid det här laget varit aktiv i två decennier. 1907 skrev hon brev till en av grundarna för Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR), Anna Lindhagen, om samiska kvinnors önskemål att bidra till den nationella namninsamlingen för kvinnors rösträtt. Siri Broch Johansens bok *Elsa Laula Renberg* (2015) berättar fullödigt om Elsas omfattande aktivism.

En händelse med avgörande betydelse för samiska kvinnor och män då – och med omfattande konsekvenser än idag – var riksdagsbeslutet om renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge år 1919. Beslutet var grunden för de tvångsförflyttningar av samer, med hela familjer och renhjordar från Karesuandoområdet söderut, som författaren Elin Anna Labba beskriver i sin helt nya och vida uppmärksammade bok *Herrarna satte oss hit* (2020), och som det även berättas om i det Augustprisade eposet *Ædnan* av Linnea Axelsson (2018).

År 1919 startades den för det samiska folkets organisation viktiga tidningen *Samefolkets Egen Tidning* som nyss firade hundra år med en jubileumsbok.

För precis hundra år sedan, 1920, utkom den i titeln blygsamma men ändå tydliga stridsskriften *Dat läh mijen situd! Det är vår vilja: en vädjan till den svenska nationen från samefolket*. Den skrevs under ledning av den skogssamiska lärarinnan och aktivisten Karin Stenberg (1884–1969) och är en uppmaning till svenska statens olika företrädare, till forskare, lärare, författare och journalis-

ter, i samband med 1919 års inrättade ”lappkommitté” som skulle utreda just samernas rättigheter, att sluta behandla samer som barn, att tillerkänna samer deras mänskliga rättigheter, att få leva som samer i sitt eget land:

Vi sameh vilja leva som sameh i våra fäders land. Och vi vilja detta i känslan av och övertygelse om, att vi har rätt därtill och att vi ha en uppgift, även vi, att fylla för framtiden. [...] Vi vilja ej vara försöks-kaniner för alla möjliga sociala experiment och ett experimentalfält för sensationshungriga s.k. författare och vetenskapsmän vilka med sina ”sanningar om lappen” göra oss till en hord av utdöende djur, som snart inte böra finnas annat än i burarna på Skansen.
(Stenberg och Lindholm 1920: 24–25)

År 1921 röstades en motion om etablerandet av Statens rasbiologiska institut igenom i Riksdagen. Motionen var undertecknad av riksdagsmän från samtliga då existerande riksdagspartier (jämför Persson 2018: 95). Idag, tre år efter filmen *Sameblod* av Amanda Kernell (2017) – där vi får möta sydsamiska Elle Marja och hennes erfarenheter av nomadskolor, rasism mot samer och de rasbiologiska studier som utfördes på samiska barn redan från början av 1900-talet – så har många förstått att det finns en berättelse som de inte fått lära sig i skolan, nämligen den om svenska statens förtryck av samer. Det är historien men det är i allra högsta grad även nutid, något som Högsta domstolens dom i Girjasmålet och efterverkningarna av denna dom i form av ökande hot och hat mot samer visar på.

En fråga som vi i Sveriges genusforskarförbunds styrelse nu särskilt arbetar med är att bidra till att denna hitintills undanträngda del av historien och nutiden kan bli en självklar del av genusforskning och undervisning. I grundlagen, Regeringsformen (1 kap 2 §), står ju dessutom sedan 2010 att ”[s]amiska folkets [...] möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas”. Grundlagen lyfter även fram etniska, språkliga och religiösa minoriteter. Dock är det viktigt att förstå skillnaden mellan ”minoritet” och ”folk”. Samer är ingen minoritet, utan ett urfolk, ett folk, som lever i sitt eget land och därför har specifika rättigheter som utgår från just detta.

Ur ett feministiskt perspektiv handlar det rimligtvis om synliggörande och erkännande. Det handlar dels om att synliggöra samisk närvaro på den Fennoskandiska halvön, dokumenterad i historiska källor sedan ungefär 2 000 år, och vars spår i landskapet leder tillbaka till den senaste istiden för mer än 10 000 år sedan; dels att känna till samisk teknisk innovation och relationer med omvärlden, och hur detta beskrivits i historiska källor av andra, samt i samers egna berättelser. När det gäller exempelvis klimatförändringar, miljöfrågor och

relationer mellan människor, djur och natur – vilket är något som många nutida feministiska forskare, lärare och inte minst studenter visar intresse för – kan det vara intressant att betänka att den Fennoskandiska halvön har särskilda förutsättningar där överlevnad och vardagsliv i stark kyla kräver särskilt mycket uppfinningsrikedom. Hur tog man sig fram i meterdjup snö? Hur har samlevnaden mellan samerna, naturen och djuren sett ut över tid? Det handlar om att känna till den omfattande litteratur och de många resurser som faktiskt finns tillgängliga för forskare och lärare, att känna till samers egen agens, aktivism, vetenskapliga produktion och ifrågasättande av kolonialstaten. Studier av samer utifrån är som synes ovan något som ifrågasattes redan för hundra år sedan. Hur kan du som feministisk forskare, lärare, student förhålla dig till detta?

Trots samiska påtryckningar i över 150 år – om vi börjar med Maria Magdalena Mathsdotter (1835–1873) och hennes arbete på 1860-talet för att synliggöra samers närvaro och rättigheter – och trots grundlagens uppmärksammande i ett decennium, går det än idag att gå från förskola via grund- och gymnasieskola till universitet och rentav ända till professorsgrad i nästan vilket akademiskt ämne som helst utan att någonsin ha behövt läsa en rad om samer och samisk historia, kultur och tradition. Detta har förstås en avgörande betydelse för fortsatt förtryck och osynliggörande.

SGF:s senaste årsmöte uppdrog åt styrelsen att göra insatser för uppmärksammandet av just urfolksperspektiv. Därför anordnar vi hösten 2020 en workshop där deltagarna uppmanas att gå igenom de kurser vi själva undervisar i, och se över vad som redan finns, alternativt inte finns, ifråga om just urfolksperspektiv i stort, samt att fundera över hur kunskapsglappet skulle kunna åtgärdas. I workshopen, som är planerad att hållas vid Luleå tekniska universitet i samband med årsmötet, kommer vi även att ta hjälp av expertis på områdena för att få hjälp att hitta resurser och tips på hur vi ska arbeta med detta.

Nu, liksom för hundra år sedan är det orostider. 1918 till 1920 härjade pandemin ”Spanska sjukan”. Vår tids största pandemi har just tagit fart och idag råder stor osäkerhet kring hur det kommer att se ut framöver. Likväl känns det viktigt att planera för bättre tider, och med minnet av pandemin för 100 år sedan och hur samiska och svenska människorötsaktivister och feminister kämpade då, emellanåt tillsammans, så känns det bra att satsa framåt.

May-Britt Öhman, Diana Mulinari och Sofia Strid, för styrelsen i Sveriges genusforskarförbund

Referenser

DOMAR:

Högsta domstolen: mål T 853-18 (2020-01-23).

ÖVRIGA KÄLLOR:

Axelsson, Linnéa (2018) *Ædnan: epos*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Johansen, Siri Broch (2015) *Elsa Laula Renberg: historien om samefolkets stora Minerva*. Karasjok: CalliidLágádus.

Labba, Elin Anna (2020) *Herrarna satte oss hit: om tvångsförflyttningarna i Sverige*. Stockholm: Norstedts.

Persson, Curt (2018) *"Då var jag som en fånge.": statens övergrepp på tornedalingar och meänkielitalande under 1800- och 1900-talet*. Övertorneå: Svenska tornedalingars riksförbund – Tornionlaaksolaiset: Met Nuoret.

Sameblod (2017) [Film] Regissör: Amanda Kernell. Sverige: Nordisk Film Production Sverige AB.

Stenberg, Karin och Lindholm, Valdemar (1920) *Dat läh mïjen situd! Det är vår vilja: en vädjan till den svenska nationen från samefolket*. Stockholm: Svenska förlaget.